

ДРАГИЦА ГАТАРИЋ
СРБОЉУБ СТАМЕНКОВИЋ*

ЗЕЛЕНЦИ – РУРАЛНИ РАЗВОЈ И АНТРОПОГЕОГРАФСКИ КОМПЛЕКС

Садржај: Село Зеленци се налази 25 km југозападно од Бања Луке, у окружењу ниских планина, на долињским странама понорнице Зелене. Спада у насеља разбијеног типа. Обједињује четири засеока (Живковићи, Милекићи, Поповићи и Васиљевићи) које одваја пољопривредни и шумски простор. Данашње насеље, које је, по предању, постојало у турско доба, настало је на месту са значајним остацима раније насељености (археолошки налази из бронзаног доба, локалитет Градина и др.). Становништво, чије порекло до сада није изучавано, је по казивању мештана старином из Црне Горе и са Косова. После Другог светског рата, почев од 60-их година, бележи негативан демографски (1961. – 337, а 2003. – 89 становника) и свеукупни развој. У овом периоду, захваљујући пре свега селидбеним миграцијама усмереним углавном према Бањој Луци и Новом Саду, мења своја физиономска, функционална и антропогеографска својства. Данас у селу живе четири рода, по којима су поменути засеоци добили имена, у 29 стално насељених кућа (1981. – 47, а 1991. – 29 кућа).

Кључне речи: насеље, атар, развој, становништво, физиономија, функције

Abstract: The village Zelenci is situated 25 km southwest of Banja Luka, surrounded with low mountains, on the valley sides of Zelena river. It belongs to the disperse type of settlements. It covers four hamlets (Živkovići, Milekići, Popovići and Vasiljevići) divided by agricultural and forest area. Nowadays village, according to the tales, existed in Turkish period. Even more, it is built on remaining of ancient settlement (archaeological localities from Bronze age, Gradina locality etc). Inhabitants, whose origin was not researched in details until now, according to the locals, have their origins in Montenegro and Kosovo. Zelenci has negative demographic (in 1961 – 337 inhabitants, in 2003 – 89 inhabitants) and overall development after the Second World War and 60s. During this period, mainly because of permanent migrations toward Banja Luka and Novi Sad, Zelenci is changing its appearance, functional and anthropogeographic characteristics. Today four families live in Zelenci (hamlets are named by them), in 29 permanently settled houses (in 1981 – 47 houses, and in 1991 – 29 houses).

Key words: settlement, area, development, population, physiognomy, function

Увод

Зеленци, мало сеоско насеље у околини Бања Луке, као и многа друга насеља у долини Врбаса и Бањалучкој регији, спадају у географски, па и антропогеографски, не истражена насеља. Уз то, мало је поузданих археолошких налаза, историјских, статистичких и других података о прошлости насеља и његовог становништва. Између осталог, и из тих разлога били смо приморани да приступимо детаљним теренским истраживањима ("у народу, од куће до куће", од једне породице до друге), која су обављена током децембра 2003. године, антропогеографског и уопште насеобинско-географског комплекса Зеленаца. Резултате до којих смо дошли саопштавамо овом приликом у најмањем могућем обиму.

* Драгица Р. Гатарић, стручни сарадник, Географски факултет, Студентски трг 3/III, Београд.
Др Србољуб Ђ. Стаменковић, редовни професор, Географски факултет, Студентски трг 3/III, Београд.

Положај

Село Зеленци је смештено на долинским странама Зелене, која понире 2 km југоисточно од села. Већи део насеља је лоциран на десној долинској страни. Непосредно окружење села чини 10 ниских планина: Цигељ (688 m), на западу, Таванчић (600 m) и Амзача (703 m), на североистоку, Грабеж (682 m) и Угљевица (691 m), на истоку, Кукрика (749 m), Градина (677 m) и Паљевина (622 m), на југоистоку, и Дукино брдо (704 m), на југозападу. Лоцирани су 10 km источно од магистралног пута Бања Лука – Чађавица – Мркоњић Град.

Насеље се морфо-физиономски развија у висинском појасу од 500 (засеок Живковићи) до 540 m (засеок Поповићи), док се сеоска територија (атар) простире од 465 до 749 m. Локални положај (микрорположај) села одређен је географским координатама: 44°42' северне географске ширине и 17°0' источне географске дужине.

Зеленци административно-управно припадају општини Бања Лука (1.232 km², 54 насеља и 195.692 становника), од чијег центра су удаљени 25 km (југозападно). У регионалној структури Републике Српске улазе у склоп Бањалучке регије – 8.550 km² и 657.000 становника (Марковић Ј., 1998), најразвијенијег дела Републике Српске. Лоцирани су у централном делу Бањалучке регије.

Атар

Укупна површина катастарске општине Зеленци износи 676 ha, којих је 410 ha (60,7%) у приватном власништву, а 266 ha у државној својини. Обрадиво земљиште заузима 270 ha (39,9% укупне површине атара), пољопривредно 338 ha (50%), продуктивно 662 ha (97,9%), а неплодно (непродуктивно) земљиште 14 ha (2,1%). У структури коришћења земљишног фонда преовладавају шуме (47,93% укупне површине атара), оранице и баште (21,89%), ливаде (17,46%) и пашњаци (10,06%).

Листопадне шуме заузимају знатно пространство у следећим потесима: Осоје, Шкобаље, Туцањ, Гај и Јовац, оранице у Кошариштима, Жљебинама и Просјеку, ливаде и пашњаци на Дугом брду, Самарићу, Локви, Миланцу и Мекотама.

Табела 1. К.О. Зеленци: структура коришћења земљишта и својински односи у ha

Категорије коришћења	Својински односи		Укупно	
	приватно	државно	ha	%
Оранице и баште	147	1	148	21,89
Воњаци	4	-	4	0,59
Ливаде	113	5	118	17,46
Пашњаци	37	31	68	10,06
Шуме и	106	218	324	47,93
Неплодно земљиште	3	11	14	2,07
Укупно	410	266	676	100

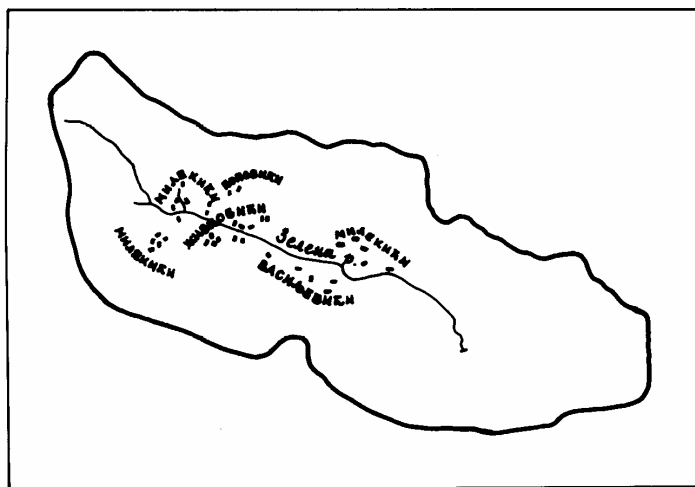
Извор: Документациони материјал Општинске управе за геодетске послове и катастар некретнина, Бања Лука, 2001.

У атару се налазе више извора, од којих су најзначајнији: Васиљевића точак, Шкобаљев точак, Мазија, Миланац, Долина, Каменац, Пуршевац, Поповића точак, Јовац, Јеринац, Ђурђево врело и Милашица. Кроз атар тече река понорница – Зелена, која настаје у северозападном делу атара од три извора: Јеринац, Ђурђево врело и Милашица, а увире у пољу, западно од Градине. По предању, река Зелена "извире опет" у Крупи на Врбасу, мештанин Урош Поповић, познати сеоски занатлија с почетка XX века, урезао је своје име на дасци коју је бацио у понор ("увор") Зелене, да би се та даска, након извесног времена, појавила у неком водотоку код Крупе на Врбасу. На ре

ци Зелени, у прошлости су се налазиле две воденице: Горњи и Доњи млин, које је направио поменути Урош Поповић 20-их година XX века, од којих је данас у употреби Горњи млин или Поредовнички млин. На локалитету Друмови, североисточно од насеља, налази се ”мајдан” из ког се експлоатише песак.

Физиономија и уређеност насеља

Зеленци су издуженог неправилног облика, правца простирања северозапад–југоисток. Разбијеног су типа. Сеоске куће са окућницама размештене су поред тока Зелене, уз изворе и у подножју Великог брда, с обе стране сеоског пута, који повезује село са суседним насељем Кола.

Слика 1. Зеленци – физиономски делови (засеоци)

Насеље просторно обједињује и функционално повезује четири физиономске целине (47 стално насељених, повремено насељених и расељених кућа) – засеока, распоређене у најнижем северозападном делу атара. Засеоци представљају групе родовских (сродничких) кућа, по чијим презименима су добили имена: Живковићи, Милекићи, Поповићи и Васиљевићи, с тим што су Милекићи размештени на три локалитета, а Живковићи на два с обе стране водотока.

Куће за становање и објекти сеоске економије (штала, амбар или кошана, сеник и др.) смештени су ближе сеоском путу, где се налази улаз у сеоско двориште, а у њиховом залеђу су углавном баште и друге пољопривредне и шумске категорије коришћења земљишта.

Мештани се водом снабдевају са околних поменутих извора. Насеље је електрифицирано крајем 70-их година XX века. Сеоски пут, који преко села Кола, иде ка Бањој Луци трасиран је почетком 90-их година XX века. У селу се налазе два православна гробља: на Туцањ гробљу се сахрањују мештани Поповића и Милекића, а на гробљу Друмови: Живковићи и Васиљевићи.

Генеза и развој

О пореклу географског имена села, по предању, постоје три тумачења: да потиче од личног имена – Зеленко, краља који је на Градини, југозападно од данашњег се-

ла, имао свој град; да води порекло од "љетине" коју су зелену брали да је не би мраз уништио (Иванчевић С. П., 1892) и да је повезано са зеленом бојом воде реке – Зелена, поред које је основано село у далекој прошлости.

На основу археолошких налаза у непосредној околини насеља, малобројних писаних извора и усменог предања са реалном историјском основом, може се претпоставити да је територија данашњег села била насељена још у праисторији. На узвишењу Таванак пронађени су фрагменти керамике, од пречишћене смеђе земље са премазом, из касног бронзаног доба, и сухозид, што указује на постојање два градинска насеља која су била повезана (Жеравица З., 1989). Праисторијска градина на истоименој планини, са каменим бредом, потиче из касног бронзаног и гвозденог доба (Археолошки лексикон, 1988). На јужним падинама Градине откривен је бунар кружног облика – пречника 0,70 m, дубине 1,3 m, сазидан од камења – око којег је пронађено доста камења и металне згуре. Недалеко од бунара налази се плато са мноштвом набацаног камења, па се претпоставља да је реч о рушевинама неке грађевине. У литератури се наводи да се може претпоставити да је око бунара било и других грађевина (Жеравица З., 1989).

У римско доба југоисточно од села је пролазио пут Salona–Servitium (Сплит–Босанска Градишка), који се од добрињског засеока Кадина вода одвајао за село Шљивно, где су пронађени остаци зидина и опеке, па преко засеока Конатари и Плавшићи (село Кола) продужавао за Бања Луку (Пашалић Е., 1956).

Током средњовековног доба простор данашњег села налазио се у саставу Доњих Краја, који се први пут у писаном документу помињу 1244. године у повељи угарског краља Беле IV. На територији Доњих Краја, као територијално-управна целина постојала је и Жупа Земуник, која се наводи и под именом Земљаник (Земаљник), у чијем саставу су били Зеленци. Први писани помен Жупе Земуник датира из 1287. године, када се наводи у Пријездиној повељи, а последњи 1434. године у повељи Јурја, војводе Доњих Краја (Скарић В., 1937). М. Карановић (1936) у свом раду о границама средњовековне босанске Жупе Земљаник, у северозападном делу атара Зеленаца је уцртао знак за стари град. Највероватније да је реч о Градини која се налази на локалитету Завлака, која је смештена на тромеђи села: Перван, Суботица и Зеленци, где су пронађени остаци зидова дебљине 0,5 m и копље (Жеравица З., 1989). Северно од Градине, на локалитету Муходо,¹ лоцирана је њива позната под називом Варошиште, за коју мештани наводе да је ту некада била варош.

На постојање насеља у средњем веку указује локалитет Мраморје и средњовековни град на западним падинама Амзаче (у народу Хамзаче), где се налази некропола са 50-ак стећака у облику плоча и сандука. Поред некрополе је велики крст од седре и неколико камених обележја – "биљега" (Жеравица З., 1989). Мештани за тај локалитет користе и назив Кужје гробље, јер је, по предању, у прошлости "владала куга", те су се на том месту сахрањивали људи који су умирали од куге.

Недалеко од села, у Пољу се налазио један камен ("повелика бика") где су мештани ископавали мотике и друге алатке, које нису сачуване. На том месту, по предању, отац је уклео сина, па му се бик окаменио. Западно од Зеленаца, поред локалног пута за насеље Кола, налази се надгробни споменик (крст) – 1,3 m висине и 0,50 m ширине, непознате старости, у коме је пронађен новац. По народном веровању, неки сиромашан мештанин је повео своје ("мушко") дете да прода, да би прославио крсну славу – Ђурђевдан, али је сео успут и заспао, а у сну му се нешто "јавило и рекло да оде до тог крста и да тамо има новца, што је овај и урадио". (Иванчевић С. П., 1892).

На територији средњовековне Жупе Земуник, након успостављања турске власти, формирана је нахија Змијање, која је постојала до почетка XIX века (Нишкановић

¹ Географско име локалитета, по казивању мештана, потиче од мува ("муха") због којих говеда током летњег дела године, у сезони испаше, "заобадају и лете у тај до".

М., 1978). Нахија Змијање је први пут забележена у турском дефтеру 1541. године, када броји 29 насеља и 350 кућа (Васић М., 1962). М. Карановић (1937) наводи да се Змијање први пут помиње 1587. године у Вакуфнама (задужбинској повељи) Ферхат-пашине џамије у Бањој Луци.

Током свог дугог постојања нахија Змијање је често мењала границе, а највећу површину имала је почетком XVI века. Тада је обухватала територију између токова Врбаса и Сане, од Козаре (977 m), Димитора (1480 m) и Лисине, 1467 m (Нишкановић М., 1978).

Зеленци се не помињу у турским пописима 1541. и 60-их година XVI века. Мештани тврде да је и тада постојало насеље на данашњој територији, али да нису давали бегу ”трећину”, тако да није уписано у ”турске књиге”.

Успостављањем Аустро-угарске владавине (1878), Зеленци су ушли у састав Бањалучког сеоског котара. У то време имају 10 кућа и 104 становника. У аустро-угарском попису 1910. (19 кућа и 182 житеља), наводе се под именом Зелевци, када су се налазили у саставу сеоске општине Добрња у склопу Бањалучког котара.

Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и административно-територијалном поделом на области, Зеленци су били у саставу Врбаске области Бањалучког сеоског среза, а формирањем Врбаске бановине 1929. године припадају Бањалучком срезу (Смлатић С., 1978).

Демографски развој Зеленаца после Другог светског рата може се поделити у две фазе: прва од 1948. до 1971. године, када бележе континуирани популацијски пораст, што је пре свега резултат позитивног природног прираштаја, и друга, од 1971. до данас, која је обележена негативним демографским трендовима који произилазе из негативног природног прираштаја, с једне стране, и обимних селидбених миграција на релацији село – град, с друге.

Табела 2. Кретање укупне популације и домаћинства у Зеленима од 1948. до 2003. године

Година	Број становника	Домаћинства	
		број	просечан број чланова
1948.	284	28	10,1
1953.	304	38	8,0
1961.	337	47	7,2
1971.	311	47	6,6
1981.	182	39	4,7
1991.	123	29	4,2
2003.	89	29	3,1

Пописи становништва, домаћинства и станова од 1948. до 1991, а за 2003. по нашим теренским испитивањима обављеним током децембра исте године.

Године 2003. на терену смо евидентирали 14 (Живковић Душан, Живковић Мирко,² Милекић Млађен, Милекић Драгољуб, Поповић Милош, Поповић Стојко, Поповић Војислав, Васиљевић Млађен, Васиљевић Лазар, Васиљевић Ђурђија, Васиљевић Радослав, Васиљевић Боре, Васиљевић Драган) празних (”затворених”, ”пустих”) кућа, чији власници су преминули, а њихови потомци су исељени највећим делом у Бања Луку и мање у Србију, у Нови Сад. Власник једне куће (Секулић Гојко, слави Јовањдан), дошао је на женино имање (Васиљевића) из суседног села Радманића, а његов син Станко је исељен у Посавину, у Лијевче поље.

Крајем XIX, па све негде до средине XX века, већина домаћинства је живела у многочланим породичним задругама, које народ назива ”заједницама”. Најбројнија за-

² Породица биолошки одумрла (нису имали децу).

друга у Зеленцима, са 50 чланова (старешина Јошо Милекић), издељена је 1948. године на три домаћинства (Гојко, Јошо и Никола), затим Поповић Милоша (старешина) – 20 чланова, издељена 1960, Живковић Васкрсије (старешина) – 24 члана, издељена 1971. године итд.

Порекло становништва

Чињенице о пореклу становништва које наводимо засноване су на казивањима мештана о антропогеографској прошлости својих породица и предака. Оне се темеље на усменом предању које се преноси са колена на колена, јер писани подаци не постоје, нарочито о ранијој прошлости становништва Зеленаца.

Данас у селу живе четири фамилије (рода). То су: Милекићи (12 кућа, славе Никољдан), Живковићи (10 кућа, славе Ђурђевдан), Васиљевићи (5 кућа, славе Ђурђевдан) и Поповићи (2 куће, славе Јовањдан).

Живковићи су старином са Косова, а у Зеленеце су досељени из бањалучког села Лусића (засеок Горњи Лусићи). Поповићи, најмлађи род у Зеленцима, досељени су (два брата Остоја и Миле) пре ”око” 150 година из Црне Горе. Фамилија Милекићи, води порекло из Црне Горе. Васиљевићи су непознатог миграционог порекла.

Табела 3. Зеленици – састав фамилија, број и структура становништва 2003. године

Фамилија	Презиме и име власника куће	Крсна слава	Број чл.	Пол		Велике старосне групе			
				М	Ж	До 19	20-39	40-59	60 и више
Васиљевићи	Васиљевић Боре	Ђурђевдан	2	2	-	-	2	-	-
	Васиљевић Рушко		2	1	1	1	-	-	1
	Васиљевић Здравко		1	1	-	-	-	-	1
	Васиљевић Михајло		3	2	1	-	1	-	2
	Васиљевић Никола		7	5	2	3	2	2	-
Милекићи	Милекић Станко	Никољдан	2	1	1	-	-	-	2
	Милекић Јово		7	4	3	1	4	2	-
	Милекић Милутин		2	1	1	-	-	-	2
	Милекић Миленко		1	1	-	-	-	1	-
	Милекић Борка		1	-	1	-	-	-	1
	Милекић Драган		5	3	2	1	1	2	1
	Милекић Урош		5	3	2	-	3	2	-
	Милекић Драго		2	1	1	-	-	-	2
	Милекић Душан		2	1	1	-	-	-	2
	Милекић Ненад		2	1	1	-	-	-	2
	Милекић Остоја		7	4	3	5	1	1	-
Милекић Нико	7	1	6	4	2	-	1		
Живковићи	Живковић Милош	Ђурђевдан	2	1	1	-	-	-	2
	Живковић Борко		2	1	1	2	-	-	-
	Живковић Свето		4	2	2	2	-	2	-
	Живковић Драго		4	2	2	2	-	2	-
	Живковић Јела		1	-	1	-	-	-	1
	Живковић Перка		1	-	1	-	-	-	1
	Живковић Стојан		2	1	1	-	-	-	2
	Живковић Михајло		6	3	3	2	2	-	2
	Живковић Никола		2	1	1	-	-	-	2
	Живковић Богдан		4	2	2	-	1	1	2
Поповићи	Поповић Живко	Јовањдан	2	1	1	-	-	-	2
	Поповић Светозар		1	1	-	-	-	-	1
Укупно	29	-	89	47	42	23	19	15	32

У селу постоје и четири куће (Милекић Косовка, Јела, Лазар и Живковић Јела), чији власници су стално настањени у Бањој Луци, који повремено бораве у Зеленцима, углавном током летњег дела године и у дане викенда.

Православна црква Благовести Пресвете Богородице, подигнута 1970, освећена је 13. јула 1980. године. Код храма се сваке године, у недељу пре Петровдана, приређује мања културна и религиозна манифестација у народу позната као "Збор".

Функције насеља

Зеленци су типично аграрно (сточарско-ратарско) сеоско насеље малог функционалног капацитета и значаја. Главно занимање месног становништва у не тако давној прошлости је било екстензивно сточарство, док је ратарство тада, као и данас, углавном задовољавало потребе домаћинства. Сточарство као привредна грана временом је изгубило ранији значај. О томе данас сведоче остаци два "наслона" (објекти за чување стоке са стоговима сена на "сенокосима" – пашњацима, где је током зиме смештена стока), којих је до Другог светског рата било 12, на имањима Светозара Поповића и Нике Милекића.

Село је имало четвороразредну основну школу (престала са радом 1984. због мањка ученика), која је почела са радом 60-их година XX века. До отварања школе мештани су стицали основно образовање по приватним кућама, где су се одржавали "течаји". У кући Милоша Милекића се одржавао течај. Данас деца наставу похађају у две школе: у четвороразредној школи, која припада засеоку Конатари (4 ученика) и осморазредној основној школи у Колима (3 ученика).

Продавница мешовите робе (отворена 1987) престала је са радом 1991. године. До 50-их година XX века у селу је функционисала и Земљорадничка задруга.

Од традиционалних заната, који су временом изумрли, у селу се налазила ковачка радња (Никола Милекић), која је престала са радом 70-их година XX века, као и већи број кречана.

Закључак

Рурални развој Зеленаца, за које се поуздано не може рећи од када датирају, обележен је периодима успона, стагнације и фазама са негативним развојним трендовима. У савремено доба, нарочито од 70-их година XX века до данас, село бележи убрзан негативан развој, који карактерише:

- значајно смањење руралне популације,
- опадање природног прираштаја становништва,
- опсежно исељавање и селидбене миграције месног становништва усмерене ка градовима и већим насељима,
- погоршање старосне структуре сеоског становништва,
- смањење значаја и обима сеоске сточарско-ратарске производње и др.

Антропогеографски и насеобински комплекс села има мноштво битних обележја, од којих као карактеристичне наводимо следеће:

- појаву расељених (напуштених) сеоских кућа и имања, као и постепено и континуирано демографско одумирање села,
- знатну уједначеност географског порекла сеоске популације (старином из Црне Горе и са Косова) и
- хомогену етничку и конфесионалну композицију становништва насеља (српско становништво православне вероисповести).

Даљи рурални развој Зеленаца, укључујући ту и друга сеоска насеља у Бањалучкој регији, зависи пре свега од скупа сталних и повремених мера и акција на плану

ревитализације сеоских насеља Републике Српске, јер је извесно да већина њених сеоских насеља у савременом периоду има негативне развојне карактеристике.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Археолошки лексикон Босне и Херцеговине, Земалски музеј Босне и Херцеговине, Сарајево, 1988.
- Васић М. (1962): **Етничка кретања у Босанској крајини у XVI вијеку**, Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине, Сарајево.
- Документација Општинске управе за геодетске послове и катастар некретнина, Бања Лука, 2001.
- Жеравица З. (1989): **Археолошки споменици Голеша, Добриње и Змијања**, Наше старине, Годишњак завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Босне и Херцеговине, Сарајево.
- Иванчевић С. П. (1892): **Село Зелени и његове старине**, Гласник Земалског музеја, књ. IV, Сарајево.
- Карановић М. (1936): **Границе средњовековне босанске жупе Земљаник**, Гласник земалског Музеја у Босни и Херцеговини, Сарајево.
- Карановић М. (1937): **Још коју о жупи Земљаник**, Гласник Земалског музеја у Босни и Херцеговини, св. I, Сарајево.
- Марковић Ј. (1998): **Географске регије Републике Српске**, ПП "Контакт М", Бијељина.
- Нишкановић М. (1978): **Прилог проучавања становништва Змијања**, О поријеклу становништва Горњег и Доњег Раткова и Стражица, Гласник Земалског музеја у Босни и Херцеговини, Нова серија – Етнологија, бр. 33, Сарајево.
- Пашалић Е. (1956): **Римска цеста од Подрашничког поља до Бањалучке**, Наше старине, Годишњак Земалског завода за заштиту споменика културе и природних ријеткости Народне Републике Босне и Херцеговине, Сарајево
- Резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини, од 27. септембра 1910, Земалска влада за Босну и Херцеговину, Сарајево, 1912.
- Скарић В. (1937): **Жупа Земљаник и стара нахија Змијање**, Гласник Земалског музеја у Босни и Херцеговини, св. I, Сарајево.
- Смлатић С. (1978): **Бања Лука**, Град и његове функције, Свјетлост, Сарајево.
- Српска православна Епархија бањалучка 1900–2000, Шематизам, Бања Лука, 2000.
- Штатистика места и пућанства Босне и Херцеговине, Сарајево, 1880.

DRAGICA R. GATARIĆ
SRBOLJUB Đ. STAMENKOVIĆ

S u m m a r y

ZELENCI – RURAL DEVELOPMENT AND ANTHROPOGEOGRAPHIC COMPLEX

Development of Zelenci, the small rural settlement in Banja Luka municipality (1232 km²) and Banja Luka region (8550 km²), includes few phases, different by pace and duration. There are many facts that the village has long and not well researched history. According to the tales, Zelenci existed during the Turkish occupation of Bosnia. It has been recorded as independent settlement from the period of Austro-Hungarian occupation to nowadays. It is surrounded with low mountains (Cigelj 688 m, Tavančić 600 m, Amzača 703 m, Grabež 682 m, Ugljevica 691 m, Kukrika 749 m, Gradina 677 m, Paljevina 622 m and Dukino brdo 704 m), which vegetation (forests, pastures and meadows) and arable land next to the Zelena river represent natural basis for rural agricultural development (stockbreeding and crop farming) as the main source of economic existence of local population. Modern physiognomic structure of the village, which decreases from 70s because of intensive and continuous emigration (mostly toward Banja Luka and Novi Sad), is composed of 47 houses (29 permanently, 14 temporarily settled and 14 empty houses). Today four families live in the village – Živković, Milekić, Popović and Vasiljević. There is no reliable historical evidence fore their origin, and because of that we were forced to interpret today's anthropogeographic situation according to the tales of locals. It is evident that Zelenci is changing its anthropogeographic picture in second half of 20th century, especially after 70s, with decrease in population number and socio-economic changes in structure of households in the village (average number of household members: in 1948 – 10.1 members, 1961 – 7.2 members, 1991 – 4.2 members and in 2003 – 3.1 members).